
„Jiné“ obrazy války – boxer

Námět je založen na obrazu boxera v rukavicích a v ringu. Všechny reprezentace pocházejí z období druhé světové války (karikatury) nebo jsou do válečného období situovány (filmy). Z ukázek je patrné, že pomocí jednoho obrazu lze přinést velmi různorodá sdělení. Důležité je pojítka mezi jednotlivými materiály, srozumitelnost obrazu boxera v několika různých významech. Tato srozumitelnost vychází z dobového kontextu, kdy box měl svůj přijímaný společenský význam, srozumitelný a platný (box je forma zápasu, kdy jeden je poražen a druhý vyhrává). Účelem námětu je rozkrytí procesu, při kterém je k tomuto společenskému obrazu přidán nový kontext – obraz boxera je naplněn politickým nebo sociálním významem.

Cílová skupina

Žáci 9. tříd ZŠ a studenti příslušných ročníků víceletých gymnázií

Vzdělávací oblast – Dějepis

Holocaust a 2. sv. válka

Časová náročnost

40–45 minut

Cíle

- Žáci jsou vedeni k didaktickým cílům na poli mediální výchovy, analyzují a interpretují mediální obrazy
- Konstrukce námětu v sobě obsahuje i faktografii k problematice druhé světové války, prověřují se znalosti kontextů (např. koncentrační tábor)
- V ideálním případě vede námět k rozklíčování procesu mediálních reprezentací, proti tomuto procesu se může student na základě znalostí faktů vymezit

Komentář

Společenské souvislosti

Námět využívá meziválečné a poválečné popularity boxu jako zábavy pro celé spektrum společnosti. Box je funkční reprezentací zápasu, kdy je zřejmé, že jeden je na hlavu poražen, zatímco druhý se stává vítězem. Boxer dále konotuje sílu, odolnost a „chlapáctví“. Materiály pro analýzu vycházejí z různých souvislostí, karikatury jsou společenským komentářem k politickému (válečnému) dění. Filmy pocházející ze šedesátých let jsou uměleckým zpracováním sociální reality koncentračního tábora, případně protektorátu.

Z důležitých historických souvislostí se námět dotýká situace na frontách, která se zrcadlí v karikaturách. Karikatura z roku 1944, na které má Hitler navlečeny rukavice East Front a West Front, zpracovává těžké německé ztráty na obou hlavních frontách druhé světové války. Výrazným milníkem v roce 1944 bylo samozřejmě vylodění spojenců v Normandii 6. června a znovuotevření západní fronty. Do bojů na východní frontě v roce 1944 spadá i z československého pohledu významná bitva u Dukelského průsmyku. Italská bota reflektuje složitou situaci v Itálii po vyhlášení Italské sociální republiky a bojích se spojenci.

Film *Boxer a smrt* se odehrává v koncentračním táboře, jeho sociální realitu však zpracovává spíše umělecky a schematicky. Fakticita boxerského střetávání mezi vězněm a velitelem tábora je velmi problematická, zápas je potřeba vnímat jako alegorii na psychický stav vězně, který by se mohl do pomyslného zápasu projektovat. Všechny interpretace situace v koncentračních táborech jsou však velmi problematické a je obtížné modelovat mezní situaci, která v táborech nastávala. Zde je největší prostor pro korekce na základě vlastního obrazu věznění v koncentračních táborech jak pro studenty, tak pro učitele (více např. Tzvetan Todorov: *V mezní situaci*, Praha 2000).

Námět se dotýká nacistické sportovní propagandy, jejímž hlavním projevem byly zejména olympijské hry uspořádané v Berlíně v roce 1936. Sport byl výraznou součástí nacistické ideologie, ve které hrálo důležitou úlohu zdravé a silné (árijské) tělo. Tento tělesný kult se kromě sporu uplatňoval i např. ve výtvarném umění (více např. Peter Reichel: *Svůdný klam Třetí říše*, Praha 2004).

Instrukce

ÚVOD (5 MINUT)

Otevření tématu za pomoci filmové ukázky

Vhodným výchozím bodem pro otevření tématu hodiny je scéna ze slavného a umělecky ceněného filmu *Spalovač mrtvol* režiséra Juraje Herze na motivy románu Ladislava Fukse. Žáci sledují ukázkou z filmu *Spalovač mrtvol* a zapisují pro box charakteristická adjektiva, která slouží jako základ pro konstruování didaktického obrazu. K této charakteristice se žáci neustále vrací a konfrontují ji s dalšími obrazy boxera. Box v ukázce nesouvisí přímo s válečným obrazem, je spíše vykreslen jako součást protektorátní všednosti. Herz uměleckou stylizací boxu zachycuje pokroucenou každodennost.

- *Vypište klíčová slova, která říkají postavy o boxu. Co je podle ukázky box?*

KROK 1 (10 MINUT)

Analýza karikatur

Žáci jsou vedeni k popsání karikatur a odhalení jejich pointy. Důležité je sledovat dobový význam karikatury. Karikatura je v tomto případě médiem politického komentáře. Karikaturista využívá obraz boxera k aktuálnímu sdělení (frontová situace). Žáci mohou dobře sledovat, jak se pomocí obrazu vytváří význam (i s použitím srovnání s charakteristikou boxu ze *Spalovače*). Analýza karikatury může vést přes popis až k otázkám, které vedou „pod povrch“ obrazu.

- *Z jakého důvodu je zvolen motiv boxera? Proč je funkční pro sdělení, jež karikatura nese?*
- *O jaký zápas v karikaturách jde?*
- *Sedí slova ze Spalovače mrtvol tomu, jakým způsobem je zde box reprezentován?*

KROK 2 (10 MINUT)

Ukázka z filmu *Boxer a smrt*

Film *Boxer a smrt* představuje jádro našeho didaktického konstruktu. V ukázce máme možnost sledovat situaci těsně před zápasem mezi velitelem koncentračního tábora a vězněm. Podobně jako u *Spalovače mrtvol* se soustředíme na komentáře diváků zápasu. Ukázka vede studenty k tomu, aby promýšleli, co může zápas mezi velitelem a filmem značit. Zjišťujeme, že zápas zde zhuštěně vyjadřuje mezní situaci vězně v táboře. Filmový plakát toto tvrzení podtrhuje, přičemž využívá stejné pozice boxera jako Pelcova karikatura.

- *Co se v ukázce děje? Pokuste se situaci zasadit do kontextu (Proč k zápasu dochází? Kdo vyhraje? apod.)*
- *Pokuste se vysvětlit narážky hostů na mezinárodní komisi a práci vězňů.*
- *Rozved'te myšlenku „Sport je sport“.*
- *Pokuste se vžít do situace tvůrců? Proč je tento boxerský motiv zajímavý? Obhajujte tvůrce nebo s nimi polemizujte.*
- *Využijte komentářů k boxu z první ukázky.*

KROK 3

Komiks Boxer – příběh Hetzko Hafta

Komiks Reinharta Kleista líčí autentické vzpomínky pamětníka, který musel v zápasech bojovat pro zábavu dozorců se svými spoluvězni. Forma komiksu žákům snadno prostředkuje jinak těžko přenositelnou vzpomínku na holocaustu. Umělecké zpracování tohoto tíživého tématu nám umožňuje do látky vstupovat, např. doplňováním komentářů do bublin nebo opět srovnáním s boxem ze *Spalovače*.

- *Kdo jsou zápasníci?*
- *Kdo jsou diváci?*
- *Jaký může být smysl zápasu? V čem je odlišný od dnešních sportovních zápasů?*
- *V čem je scéna z komiksu stejná a v čem odlišná od jiných sportovních příběhů, které znáte?*

KROK 4 (10 MINUT)

Ukázka z filmu *Pěští ve tmě*

Žáci jsou vedeni k popsání karikatury a odhalení její pointy. Důležité je sledovat dobový význam karikatury. Karikatura je v tomto případě médiem politického komentáře. Karikaturista využívá obraz boxera k aktuálnímu sdělení (frontová situace). Žáci mohou dobře sledovat, jak se pomocí obrazu vytváří význam (i s použitím srovnání s charakteristikou boxu ze *Spalovače*). Analýza karikatury může vést přes popis až k otázkám, které vedou „pod povrch“ obrazu. Karikatura původně vyšla v roce 1944 v exilu v americkém časopise.

- *O co v ukázce jde? Který boxer vyhrává zápas?*
- *Co bylo rozhodující silou, která stála za vítězstvím německého borce? Pokuste se vymyslet kontext.*
- *Popište propagandistické prvky přítomné v ukázce.*
- *Sedí toto pojetí boxu ke slovům ze Spalovače mrtvol?*

KROK 5 (10 MINUT)

Závěrečná diskuze

Tento krok slouží k doplnění předchozích ukázek. Nabízí literární a diametrálně odlišný obraz boxera. Společně s tezemi ze *Spalovače mrtvol* slouží jako výchozí bod k závěrečné diskuzi.

Günter Grass, *Mé století*:

„Franz Diener, ač se snažil vypadat jako bodrý hostinský, měl důstojností a melancholií zastřený boxerský obličej. Lidé za ním rádi chodili. Spolu s jakousi spolehlivou důvěryhodností z něho sálalo tajuplné tragično. Jenže to tak bývalo vždy, umělce a intelektuály box přitahoval. Nejen Brecht míval slabost pro rázné chlapy; kolem Maxe Schmelinga, ještě než odjel do Ameriky a tam skýtal novinám tučné titulky, se rojili proslulí lidé, mezi nimi herec Fritz Kortner a filmový režisér Josef von Sternberg; ale ukazoval se s ním i Heinrich Mann. Proto v krčmě Franza Dienera na všech stěnách v předním výčepu, ale i za nálevním pultem člověk mohl obdivovat nejen fotografie boxerů ve známé pozici, ale i bezpočet zarámovaných snímků někdejších nebo pořád ještě známých veličin kulturního života.“